

TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ VO VZŤAHU K ROZVOJU CESTOVNÉHO RUCHU

Andrea Filová

---

*Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, Univerzita Komenského
v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4*

Abstrakt: Sustainable development is not a new idea. Many cultures over the course of human history have recognized the need for harmony between the environment, society and economy. What is new is an articulation of these ideas in the context of a global industrial information society. Sustainable development is not only about the environment. An effective strategy must integrate economic, social and environmental sustainability. Sustainable development means different things to different people, but the most frequently quoted definition is from the report *Our Common Future* (also known as Brundtland Report): „Sustainable development is development that meets needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.“

Key words: region, sustainable development, tourism

1. ÚVOD

V období posledných desiatich rokov sa do povedomia verejnosti čoraz častejšie dostáva pojem trvalo udržateľný rozvoj. Spoločnosť si začína uvedomovať hrozbu vyčerateľnosti zdrojov a ohrozenie životných podmienok budúcich generácií. Často sa však stretávame s nedostatočnou informovanosťou obyvateľov o tom, čo vlastne znamená trvalo udržateľný rozvoj (ďalej TUR).

Potreba koncepcie TUR sa objavila v súvislosti s rýchlym vývojom spoločnosti zhruba za posledných 150 – 200 rokov. Neregulovaný rast v prostredí neobnoviteľných, resp. vyčerateľných zdrojov vedie spoločnosť k jej „úspešnému“ zániku. Preto je nutné uvažovať o takých alternatívnych stratégiách rozvoja spoločnosti, ktoré by zabezpečili plnohodnotný život budúcim generáciám bez ohrozenia ich existenčných potrieb (IZAKOVIČOVÁ, 2001).

2. TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ

Aj napriek tomu, že pojem TUR sa používa už niekoľko rokov, dodnes nie je jeho definícia ujednotená. V súvislosti s ochranou ŽP a hospodárskym vývojom sú podľa Svetovej stratégie ochrany ŽP (In: REC Slovensko) stanovené tri hlavné ciele:

- zachovanie základných ekologických procesov a život podporujúcich systémov
- ochrana genetickej diverzity
- trvalo udržateľné využívanie druhov a ekosystémov (Agenda 21)

V práci „Staráme sa o Zem – stratégia trvalo udržateľného života“ (1991 – IUCN, UNEP, WWF) je TUR definovaný ako zlepšovanie kvality ľudského života prežívaného v rámci únosnosti podporných ekosystémov. Podľa správy „Naša spoločná budúcnosť“: „TUR je taký rozvoj, ktorý umožňuje uspokojovanie potrieb súčasných generácií bez toho, aby boli ohrozené nároky budúcich generácií na uspokojovanie ich vlastných potrieb“ (BRUNDTLANDT et al. 1987).

O definíciu TUR sa pokúsilo aj niekoľko našich autorov, napr.: NOVÁČEK, MEDERLY a kol. 1996 definujú TUR ako „...cieľový proces zmien chovania sa ľudskej spoločnosti k sebe samej i k svojmu okoliu (krajine a jej zdrojom), ktorý smeruje k zvyšovaniu súčasného a budúceho potenciálu uspokojovania ľudských potrieb i potrieb ostatných bytostí s ohľadom na možnosti (limity) krajiny a jej zdrojov“ (Citácie In: ed IZAKOVIČOVÁ a kol. 1998).

V právnom systéme SR – § 6 zák. č. 17/1992 Zb. z. je „TUR spoločnosti taký rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzenú funkciu ekosystémov.“

Podľa NSTUR SR možno TUR na území SR chápať ako „cieľový, dlhodobý (priebežný), komplexný a synergický proces ovplyvňujúci všetky oblasti života (duchovnú, sociálnu, ekonomickú, environmentálnu a inštitucionálnu) odohrávajúc sa na viacerých úrovniach (národnej, regionálnej, lokálnej) a smerujúci prostredníctvom uplatňovania praktických nástrojov a inštitúcií k takému modelu fungovania spoločnosti, ktorý kvalitne uspokojuje materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom rešpektuje hodnoty prírody a neprekračuje únosnú kapacitu krajiny a jej zdrojov.“

Na základe uvedených definícií možno konštatovať, že uplatňovanie stratégie TUR je nevyhnutnou podmienkou existencie budúcich generácií. Ide o určitý vyvážený rozvoj spoločnosti vychádzajúci z existujúceho potenciálu a zohľadňujúci racionálnu exploataciu prírodných vyčerpatelných zdrojov, ako aj „zdravé“ využívanie ľudského potenciálu v súlade s naplnením ľudských potrieb.

Ako už bolo vyššie spomenuté, definícia TUR nie je jednoznačná, jeho chápanie je dosť široké. Ekonomovia často kritizujú jeho nereálnosť, ekológovia prílišný presun od ochrany prírody a výrazný antropocentrizmus. Práve tu treba pripomenúť, že TUR sa dotýka všetkých sfér ľudskej spoločnosti a uplatňuje sa vo všetkých dimenziách národnej, regionálnej aj lokálnej. To v konečnom dôsledku znamená, že je úzko spätý s priestorom, regiónom. Čím nižší stupeň priestorovej jednotky, tým je jeho uplatňovanie reálnejšie. Vzhľadom na to, že doposiaľ neexistuje účinný systém nástrojov zabezpečujúci

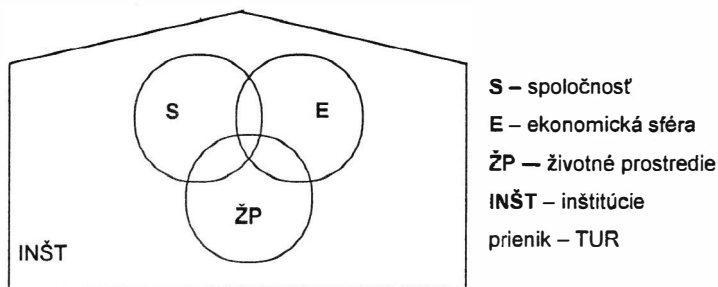
praktické uplatnenie koncepcie TUR je dôležité vychádzať z najnižšej, lokálnej úrovne. Participácia obyvateľov na rozhodovaní o vlastnom životnom prostredí, o vlastnej budúcnosti je výrazným stimulom pre uplatňovanie stratégie (koncepcie) TUR v ich regióne (HUBA, IRA, 2000).

Aktivity smerujúce k TUR sa uskutočňujú v rôznych sférach na všetkých hierarchických úrovniach. Na teoretickej báze sú to rôzne metodologické štúdie, semináre, konferencie, kampane, projekty, či aktivity vo výchovno-vzdelávacej sfére. Na báze praktickej sú to najmä alternatívne programy a aktivity rôznych typov. Za všetky spomeniem: Regionálna Agenda 21 pre Stredné Pohronie, Alternatívna (trvalo udržateľná) energetická politika, projekt Zdravé mestá a iné. Na báze politickej tu môžeme zahrnúť schvaľovanie zákonov, smerníc, dokumentov, rozvojových plánov, programy politických strán či inštitúcie, ktorých jedným z prvoradých cieľov je implementácia TUR do života spoločnosti. Je dôležité spomenúť aj ekonomickú bázu, zahrňujúcu podnikateľské subjekty a mimovládne organizácie, ktoré formou podporných fondov a nadácií poskytujú zdroje na realizáciu projektov. Všetky tieto spomenuté bázy si pre efektívnu realizáciu TUR vyžadujú úzku spoluprácu a naviazanosť krokov pri uplatňovaní stratégie TUR (IZAKOVIČOVÁ a kol., ed, 1998).

Je zrejme, že na pojem trvalo udržateľný rozvoj sa možno dívať z viacerých hľadísk. Je to kombinácia vedeckých prístupov a ľudských hodnôt. Jeho základnou úlohou je zosúladienie hospodárskeho a ekonomického rozvoja s ochranou prírody, jej zdrojov a životného prostredia. Z uvedených definícií však možno abstrahovať niekoľko najpodstatnejších skutočností:

- TUR je proces cielený a dlhodobý
- je založený na uvedomelosti jednotlivca i celej spoločnosti
- je založený na spravodlivosti v uspokojovaní potrieb všetkých ľudí
- podporuje harmóniu medzi človekom a prírodou
- snaží sa dosiahnuť kompromis medzi ekologickými a ekonomickými cieľmi
- vyžaduje nové spôsoby myslenia a konania vo vzťahu k životnému prostrediu a budúcnosti
- zabezpečuje také riadenie výroby, orientáciu politiky, čerpanie prírodných zdrojov, smerovanie ekonomického rozvoja ako aj nových technológií, ktoré nie sú vykonávané na úkor životného prostredia a budúcich generácií.

Na lepšie pochopenie pojmu TUR, ako aj jeho pozície je možné použiť grafické znázornenie:

Pozn.: Prienik S - E - ŽP = TUR pod „inštitucionálnym zastrešením“

3. CESTOVNÝ RUCH

Aby sme mohli hovoriť o trvalo udržateľnom rozvoji cestovného ruchu je potrebné si ujasniť základné chápanie tohto pojmu. Cestovný ruch je nutné chápať ako „systém“, a to vo vzťahu k iným systémom, ako aj k prvkom, ktoré sú jeho časťou. *Cestovný ruch v najširšom zmysle slova zahŕňa všetky formy cestovania doma aj v zahraničí za účelom oddychu, rekreácie, poznávania nového, zábavou, kultúrou a športom, pričom pobyt návštevníka sa odráža na hospodárskom živote navštíveného miesta* (OTRUBOVÁ, 1991).

Definovaním cestovného ruchu sa vo svetovej literatúre zaoberalo niekoľko autorov, ale v ich podaní sa zameriavali najmä na ekonomickú a dopravnú stránku cestovného ruchu. Združenie vedeckých expertov cestovného ruchu Aiest definuje CR takto: „*Cestovný ruch je súbor všetkých javov a vzťahov, ktoré vyplývajú z cestovania a pobytu osôb mimo obvyklého bydliska a pracoviska a nie je motivované trvalou zárobkovou činnosťou alebo usadením*“ (in OTRUBOVÁ, 1991). V prácach geografických autorov sa stretávame s komplexnejším pohľadom, nachádzame tu aj potrebný geografický aspekt. Napríklad „*Cestovný ruch je spoločenskou aktivitou, ktorá podmieňuje premiestňovanie obyvateľstva do častí krajinej sféry, charakterizovaných interakciami krajinných prvkov, schopnými vyvolať dočasnú zmenu miesta pobytu*“ (MARIOT, 1983).

Cestovnému ruchu sa v poslednom období začína venovať čoraz väčšia pozornosť. Podnikanie v tejto oblasti sa stáva pomaly módnym trendom, aj keď to so sebou prináša značné riziká. Perspektívnou oblasťou sa javí predovšetkým vidiecka turistika a ekoturistika. Tieto dve formy patria k „zelenej“ turistike, neprekračujúcej ekologickú únosnosť územia. Vidiecka turistika sa viaže predovšetkým na aktivity súvisiace so súkromnou poľnohospodárskou výrobou. Ekoturistika je viazaná na málo prístupné a nenarušené prírodné prostredie. Nemenej zaujímavou formou cestovného ruchu je etnoturistika viazaná na spoznávanie autentickej kultúry miestnych spoločenstiev.

Rozvoj vidieckeho turizmu je vhodný najmä v regiónoch, kde má cestovný ruch určitú tradíciu. Využitím existujúceho bytového fondu, ktorý už neslúži pôvodným účelom sa vytvárajú ekonomické predpoklady rozvoja regiónu. Výhodou vidieckeho turizmu je, že nevyžaduje záber nových plôch v krajine a tak nenarušuje jej biologickú stabilitu. Ďalšou výhodou je zapojenie vidieckeho obyvateľstva do ekonomickej aktivity obce, čím dochádza k mobilizácii finančných prostriedkov a následne aj hospodárskemu rozvoju obce.

Predpokladom úspešného rozvoja vidieckeho turizmu je splnenie určitých požiadaviek na kvalitu životného prostredia, hygienu a atraktivitu obce.

4. SMEROVANIE K UDRŽATEĽNÝM FORMÁM CESTOVNÉHO RUCHU

Cestovný ruch patrí v súčasnosti medzi najdynamickejšie sa rozvíjajúce odvetvia svetového hospodárstva. Politiku podporujúcu jeho rozvoj realizujú mnohé krajiny práve pre jeho sociálno-ekonomické efekty. Jeho rozvoj so sebou však prináša nielen kladné stránky. V súčasnosti sa do popredia dostáva potreba kontrolovať a rôznymi opatreniami limitovať rozvoj cestovného ruchu s cieľom optimalizovať sociálno-ekonomické účinky a minimalizovať jeho negatívne dôsledky na životné prostredie, ale aj sociálno-ekonomický rozvoj daného územia. Nekontrolovaný rozvoj cestovného ruchu môže mať za následok devastáciu prírodných hodnôt či kultúrneho dedičstva územia.

Medzi najčastejšie sa vyskytujúce negatívne dopady patrí znečisťovanie ovzdušia, vody či zvyšovanie hladiny zvuku. K uvedeným negatívnym vplyvom dochádza najmä v dôsledku rozvoja dopravy, nedostatočného ekologického povedomia obyvateľov ale aj vplyvom spotrebných zvyklostí a správania účastníkov cestovného ruchu. V atraktívnych oblastiach individuálnej chatovej rekreácie sa často ako negatívny faktor objavuje problém s odpadmi a zriaďovanie „divokých skládok“, ktoré znehodnocujú estetickú hodnotu krajiny. Ďalší negatívny vplyv má živelný rozvoj cestovného ruchu a s ním spojené nerešpektovanie architektonických štýlov územia. Príkladom toho je mnoho hotelov postavených v období 70. a 80. rokov minulého storočia vo Vysokých Tatrách. Medzi ďalšie negatívne vplyvy možno zaradiť neodbornú rekonštrukciu pamiatok, devastáciu, vandalizmus, masovosť, ktorá má za následok mnohé sociálno-ekonomické problémy, ale tiež výstavbu infraštruktúry, v ktorej dôsledku dochádza k narušeniu ekologickej stability a ničeniu prirodzených ekosystémov krajiny. Práve kvôli týmto negatívnym prejavom rozvoja cestovného ruchu je potrebné zabezpečiť jeho kontrolovaný a limitovaný rast. Týmto krokom je možné dosiahnuť zachovanie významných prírodných zdrojov, kultúrno-historických pamiatok, vyriešiť mnohé socio-ekonomické problémy miestneho obyvateľstva. V snahe zachovať regionálny architektonický štýl je možné dosiahnuť neopakovateľný imidž danej oblasti, a tak zvýšiť atraktivitu územia. Pozitívny vplyv cestovného ruchu sa prejavuje aj v budovaní infraštruktúry: plynofikácia, kanalizačné siete, čističky odpadových vôd a podobne. Je tiež tvorcom pracovných príležitostí; v našich podmienkach najmä na vidieku v súvislosti s rozvojom alternatívnych foriem cestovného ruchu. V neposlednom rade je aj „ochrancom životného prostredia“ uplatňovaním radikálnejšej ekologickej politiky: technika zameraná na úsporu energií, elimináciu emisií, znižovanie odpadov a podobne.

5. TEORETICKÉ PRÍSTUPY K VYMEDZENIU POJMU TUR CR

Vzhľadom na to, že ide o relatívne nový prístup, je definovanie pojmu *trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu* pomerne zložité. V zahraničnej odbornej lite-

ratúre má rôzne pomenovania, napr. **sanfer Tourismus** (zamatový CR), **soft tourism** (mäkký CR), ktorý sa často dáva do protikladu s **hard tourism** (tvrdý CR), **green tourism** (zelený CR), **umweltorientiertes Tourismus** (CR orientovaný na životné prostredie), **umwelt-und sozialverträgliches Tourismus** (ekologicky a sociálne únosný CR), **responsible tourism** (zodpovedný CR), **post-industrial tourism** (postindustriálny CR), **intelligentes Tourismus** (inteligentný CR), **sustainable tourism** (trvalo udržateľný CR) ap. Z uvedeného vyplýva, že označenie tohto prístupu k rozvoju cestovného ruchu pôsobí aj na emocionálnu stránku človeka tým, že používa prívlastky mäkký, zamatový, zelený, inteligentný zodpovedný a podobne (KUČEROVÁ, 1999).

Niektorí autori (napr. KIRSTEG a kol. 1992) vo svojich prácach vymedzujú pojem na základe nástrojov politiky cestovného ruchu, ktorých cieľom je obmedziť negatívne vplyvy jeho rozvoja na životné prostredie.

Na základe Brundtlandovej správy (1987) a prehľadu niektorých definícií môžeme trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu považovať za taký rozvoj, pri ktorom dochádza k uspokojovaniu potrieb účastníkov CR a miestneho obyvateľstva, pritom však nedeochádza k poškodeniu ekologickej stability a narušeniu životného prostredia. Ide o taký manažment využívania zdrojov, ktorý zabezpečí nielen uspokojenie potrieb súčasných a budúcich generácií, ale aj zachovanie kultúrnej identity, biologickej diverzity a systémov podporujúcich život. Cieľom tohto rozvoja by malo byť minimalizovanie konfliktov medzi miestnym obyvateľstvom a účastníkmi cestovného ruchu, medzi potrebou zachovania zdrojov a podnikateľskými aktivitami, ako aj medzi celkovým rozvojom cestovného ruchu a ochranou životného prostredia. Preto by tento rozvoj mal byť regulovaný so stanovením dlhodobých cieľov obsahujúcich v sebe prvky neustáleho skvalitňovania.

Medzi základné ciele rozvoja vidieckeho turizmu sa radí (MACH, 1995):

- ♦ využitie voľných pracovných síl
- ♦ využitie voľného bytového fondu, resp. rekreačných kapacít
- ♦ rozvoj služieb spojených s remeselnou výrobou
- ♦ odbyt poľnohospodárskych produktov
- ♦ zachovanie koloritu obce, zlepšovanie jej vzhľadu
- ♦ rozvoj štandardu bývania a služieb
- ♦ rozvoj účasti na cestovnom ruchu

Rozvoj trvalo udržateľného vidieckeho turizmu so sebou prináša vytvorenie nových pracovných príležitostí, a to nielen priamo v oblasti turizmu, ale aj pri zabezpečovaní starostlivosti o životné prostredie. Podporuje produktívne využívanie území ležiacich mimo záujmu poľnohospodárov, demonštruje význam prírodných a kultúrnych zdrojov pre ekonomiku komunity a sociálny život jej obyvateľov, vytvára podmienky pre lepšie medzilidské vzťahy. Jeho dôležitým prvkom je zapojenie verejnosti do rozhodovacieho procesu, najmä pri tvorbe plánov. Eliminuje negatívne vplyvy turizmu na životné prostredie, stimuluje skvalitnenie miestneho dopravného systému, infraštruktúry a v neposlednom rade vytvára rekreačné možnosti pre hostí, ale aj pre domácich obyvateľov.

V súvislosti s uplatňovaním princípov trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu sú alternatívne formy turizmu oveľa prijateľnejšie, ako formy „klasické“. Toto je

dané najmä preto, že alternatívny turizmus nemá masový charakter, zohľadňuje potenciál územia a snaží sa rešpektovať krajinu s jej vlastnosťami a neprekračovať jej limity.

6. ZÁVER

Cieľom uvedeného príspevku bolo objasniť pojem TUR a jeho významu pre rozvoj cestovného ruchu. Uplatňovaním rozvojových koncepcií je možné zabezpečiť minimalizáciu regionálnych disparít a v konečnom dôsledku zabezpečiť postupné skvalitnenie života obyvateľov na celom území Slovenska. Problematike trvalo udržateľného rozvoja sa venujú viac-menej ekonómovia, ekológovia, environmentalisti, sociológovia. Svoje široké uplatnenie nachádza na poli krajinskej ekológie. Uplatnenie v rámci geografie, predovšetkým regionálnej geografie, je však doposiaľ slabé, a to aj napriek tomu, že práve regionálna geografia môže poskytnúť komplexný pohľad na problematiku trvalej udržateľnosti. Poskytuje predovšetkým priestorový aspekt a komplexnosť pohľadov na danú problematiku.

Literatúra

- Agenda 21 (1992): United Nations Conference on Environment and Development. Rio de Janeiro (United Nations), A/Conf. 151/4.
- HANUŠIN J., HUBA M., IRA V., KLINEC I., PODOBA J., SZÖLLÖS J. (2000): Výkladový slovník termínov trvalej udržateľnosti, STUŽ/SR, Bratislava 2000.
- HUBA M., IRA V. (2000): Stratégia TUR vo vybraných regiónoch, STUŽ/SR, BRATISLAVA 2000.
- IZAKOVIČOVÁ Z., HRNČIAROVÁ T., MOYZEOVÁ M. (2001): Ekologizácia hospodárenia v povodí Parnej, Lokálna Agenda 21, Združenie KRAJINA 21 a ÚKA SAV Bratislava 2001.
- KIRSTEG T. (1992): Sanfter Tourismus. Chancen und Probleme der Realisierung eines ökologieorientierten und sozialverträglichen Tourismus durch deutsche Reiseveranstalter. München Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1992.
- KUČEROVÁ J. (1999): Trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu. Ekonomická fakulta UMB, Banská Bystrica 1999.
- MACH F. (1995): Podnikanie vo vidieckom turizme a agroturizme na Slovensku, Slovenský zväz turizmu a agroturizmu, Réka, Bratislava 1995.
- MARIOT P. (1983): Geografia cestovného ruchu, VEDA, SAV Bratislava 1983.
- NOVÁČEK P., MEDERLY P., HUBA M. a kol. (1996): Strategie trvalo udržateľného rozvoje. Univerzita Palackého, Společnost pro trvale udržitelný život, Olomouc 1996.
- OTRUBOVÁ E. (1991): Socioekonomická geografia II. (zahraničný obchod, cestovný ruch), UK Bratislava 1991.
- PÁSKOVÁ, H. (2001): „Udržiteľný rozvoj“ cestovního ruchu. Geografie (Sborník české geografické společnosti), 106(3), s. 178-195.

Zborník: Implementácia TUR, ed. IZAKOVIČOVÁ Z., KOZOVÁ M., PAUDITŠOVÁ E., Smolenice 1998, ÚKE SAV pre SNK SCOPE, Bratislava 1998.

Zborník z konferencie: Trvalo udržateľné Slovensko?! Realita Trendy Perspektívy, 14. 15. december 1999, REC Slovensko 1999.

Zákon NR SR č. 17/1992 o životnom prostredí.

World Commission on Environment and Development (WCED) Our common and future. Oxford: Oxford University Press, 1987 p. 43.

Interné materiály MVRR SR

<http://www.build.gov.sk>

<http://www.rec.sk>

<http://www.oecd.org./dac/indicators>

Resume

Development of tourism and sustainable development

Sustainable development acknowledges that if we ignore our effects on others in an interdependent world, we do so at our own peril.

Since a dangerous disparity in access to resources has been established through our economic and public-policy systems, those systems must change. Fairness implies that each nation should have the opportunity to develop itself according to its own cultural and social values without denying other nations the same right to development.

An effective strategy for sustainable development brings together the aspirations and capacities of government, civil society and the private sector to create a vision for the future, and to work tactically and progressively towards it. It identifies and builds on „what works“, improves integration between approaches, and provides a framework for making choices where integration is not possible.

Focusing on what is realistically achievable, an effective strategy will benefit from comprehensive understanding, but will not be paralysed by planning overly comprehensive actions on many fronts at once. As a process of practical institutional change aimed primarily at mainstreaming sustainability concerns, the strategy is likely to be focused on only a few priority objectives.

---

*Department of Regional Geography, Landscape Protection and Landscape Planning,
Comenius University, Faculty of Natural Sciences, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava,
Slovakia*

e-mail: adafilova@hotmail.sk